

نقشه‌ی مفهومی خانواده در ایران (مطالعه‌ی متون منتشر شده در موضوع مطالعات زنان)

(۱۳۷۴-۱۳۹۷)

رقیه هاتفی مستقیم* فهیمه باب‌الحوایجی**

ملوک‌السادات حسینی بهشتی*** نجلا حریری****

چکیده

پژوهش حاضر با هدف کشف نقشه‌ی مفهومی خانواده در ایران به مطالعه‌ی متون منتشر شده در موضوع مطالعات زنان طی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ با روش کمی و کیفی پرداخته است. جامعه‌ی آماری پژوهش در بخش کمی شامل ۷۹۲ کتاب و ۱۱۴۲ مقاله و در بخش کیفی ۱۱ نفر از متخصصین حوزه مرتبط با موضوع پژوهش است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مفهوم خانواده با بیشترین اولویت موضوعی با ۳۳/۶۱ درصد از مجموع مفاهیم عینی و ضمنی، مفهوم هسته در موضوع مطالعات زنان را تشکیل می‌دهد. مفاهیم به دست آمده از روش دلفی شامل دو دسته‌بندی موضوعی تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده، با داشتن بالاترین میزان پژوهش در منابع اطلاعاتی زنان، برای دستیابی به نقشه‌ی مفهومی برگزیده شدند. در دسته‌بندی تحکیم خانواده، مقوله‌ی اخلاق، روحیه‌ی حمایت و اشتغال و در دسته‌بندی آسیب‌شناسی خانواده، مقوله‌ی اخلاق ناپسند، تعارضات و رسانه‌ها پربحث‌ترین مقولات شناخته شدند.

واژگان کلیدی

بازایی اطلاعات، خانواده، منابع اطلاعاتی مطالعات زنان، نقشه‌ی مفهومی.

* دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات (mina_hatefi@yahoo.com)

** دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات (نویسنده‌ی مسئول)

(f.babalhavaeji@srbiau.ac.ir)

*** عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری (beheshti@irandoc.ac.ir)

**** استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات (n-hariri@srbiau.ac.ir)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۳/۱۵

۱. مقدمه و بیان مسئله

روش‌های سازماندهی مبتنی بر معنا، با استفاده از ابزارهای معنایی نظیر هستی‌شناسی‌ها^۱، امکان تبادل و بازیابی اطلاعات گسترده‌ای را به‌طور کارآمد و کاربرمدار امکان‌پذیر می‌کنند. این کار به شناسایی منابع دانش تخصصی، درک ترمینولوژی، مفهوم‌سازی^۲، رسمی‌سازی مفاهیم^۳ و ارائه‌ی نقشه‌ی مفهومی^۴ با کمک ابزارهای استاندارد نیاز دارد (Roth, 1990: 227 & Nosek). هس و اشلیدر طراحی نقشه‌ی مفهومی را شکل‌گیری هستی‌شناسی می‌دانند و می‌گویند: «هستی‌شناسی‌ها ابزار معنایی با مجموعه‌ای از مفاهیم، خصیصه‌ها و روابط میان آنانند که هدفشان ایجاد تصویری از حوزه‌ی موضوعی با شمای شبکه‌ی مفاهیم و روابط میان آنان است» (Hess & Schlieder, 2006: 545). با رشد فناوری، چنانچه تولید دانش^۵ با ابزارهای سازماندهی^۶ و بازیابی اطلاعات^۷ متناسب نباشد، بسیاری از اطلاعات پنهان خواهند ماند. بیشتر موتورهای جست‌وجو در متن، بدون توجه به معانی، فقط براساس کلمات کلیدی بازیابی می‌شوند، حال آنکه جست‌وجوی مفهومی، با تفاوت خاصش، مهم‌تر از جست‌وجوی کلمات کلیدی است (Jakus, 2013: 20).

در این میان رشته‌ی مطالعات زنان و ارتباط آن با حوزه‌های متعدد دانش، از جمله علوم اجتماعی و علوم انسانی، به‌شکل‌گیری تولیدات علمی و منابع اطلاعاتی وسیعی منجر شده است، به‌نحوی که هر گرایش از این رشته ادبیاتی جدا و پشتوانه‌ی انتشاراتی^۸ مفصلی دارد. این رشته در ایران در سال ۱۳۷۸ در مقطع کارشناسی ارشد به تصویب شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی رسید و به فضای دانشگاهی ایران راه یافت (پاتای و دیگران، ۱۳۹۰: ج ۱۰، ص ۱۹). تأثیرات این اقدام، نخستین فرصت‌های شکل‌گیری فضای تولید علم و پژوهش را رقم زد. ارتباط این رشته با موضوعات دیگر مانند مذهب، بهداشت، پزشکی، هنر پژوهش در این حوزه را وسعت داد. از سوی دیگر، دیدگاه‌های چالش‌برانگیز و متحول‌کننده‌ی تاریخی، اجتماعی و سیاسی این رشته را قوام داد و آن را به یکی از پربحث‌ترین موضوع‌های حوزه‌ی علوم اجتماعی تبدیل کرد تا جایی که حاصل تفکرات و جهان‌بینی اسلامی، مباحث فمینیستی، مطالعات جنسیتی، نظرات درباره‌ی نابرابری‌های حقوقی،

1. Ontology
2. Conceptualization
3. Formalization of Concepts
4. Concept map
5. Knowledge production
6. Organization of Information
7. Storage & Retrieve of Information
8. Literary warrant

گفتمان‌های مدرنیته و رواج گرفتن آنها در جامعه و مجالس بین‌المللی به شکل‌گیری روند تولید دانش با قلمرو معنایی چشمگیری منجر شد. این حجم اطلاعات پربار ترشدن منابع مطالعات زنان را در آینده‌ای نه‌چندان دور، نشان می‌دهد که باید با مدیریتی اصولی و قاعده‌مند اطلاعات آن را سازماندهی کرد و از منابع دانش آن بازیابی سودمندی را انتظار داشت. با مطالعه‌ی لایه‌های معنایی و با روش تحلیل در منابع اطلاعاتی مطالعات زنان می‌شود، بیشترین محورهای بحث و مهم‌ترین اولویت‌های موضوعی و نقشه‌ی مفهومی آن را شناسایی و کشف کرد. بر این اساس پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که نقشه‌ی مفهومی حاصل از مهم‌ترین محور بحث در پشتوانه‌ی انتشارات موضوع مطالعات زنان در ایران چیست؟

۲. پیشینه‌ی پژوهش

طی دو دهه‌ی اخیر، ادبیات غنی‌ای در حوزه‌ی زن و خانواده شکل گرفته است که برخی از آنها، در روش و نحوه‌ی ارزیابی، با این پژوهش مشابه‌اند.

بختیاری، بدوی و هاشمی فشارکی برای توسعه‌ی تحقیقات در موضوع زن و خانواده از وضعیت موجود به مطلوب، متغیرهای موضوع، مبانی نظری و روند رشد را در مقالات ۱۳۳ نشریه‌ی علمی-پژوهشی بررسی کردند (بختیاری، بدوی و هاشمی فشارکی، ۱۳۹۳). توکلی‌زاده‌راوری و دیگران، به روش خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی، محور اصلی خوشه‌های موضوعی در حوزه ازدواج را زن و در حوزه طلاق را خانواده یافتند (توکلی‌زاده‌راوری و دیگران، ۱۳۹۴). شفیعی، با کاوش در اولویت‌یابی پژوهشی علوم اجتماعی زنان در ایران، چالش‌های آن را معرفی کرد و نتیجه گرفت که تحقیقات جنسیتی در ایران بر موضوعاتی نظیر سیاست‌گذاری‌ها، اشتغال، تفکیک جنسیتی، خانواده، آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی، سبک زندگی، مهاجرت و مطالعات فرهنگی زنان تمرکز دارد (شفیعی، ۱۳۹۴). کریمی و ذاکری‌هامانه با هدف نیازسنجی و اولویت‌بندی محورهای پژوهشی رشته‌ی مطالعات زنان و خانواده، به روش دلفی، بالاترین اولویت پژوهشی را امنیت و سلامت اجتماع، آسیب اجتماعی، مباحث حقوقی زنان، تغییرات خانواده و آینده‌پژوهشی خانواده‌ی ایرانی معرفی کردند (کریمی و ذاکری‌هامانه، ۱۳۹۶). حسومی، با روش تحلیل محتوا، مفاهیم اجتماعی قرآن کریم را با موضوع زن، خانواده و ازدواج شناسایی کرد و با کشف بیشترین یافته‌های مفهومی در بخش خانواده، مدل مفهومی خانواده‌ی موفق قرآنی را ترسیم کرد (حسومی و دیگران، ۱۳۹۷).

دوجان، در حوزه‌ی علوم تربیتی با کمک جامعه‌شناسی، مطالعات در موضوع حقوق برابر زنان و رهبری زنان را بررسی کرد و با مطالعه‌ی شیوه‌ی آموزش در مدارس تورتو، چارچوب‌های جنسیتی،

نژادی و طبقه‌ی اجتماعی را در شکل‌گیری نقش رهبری در جامعه‌ی آموزشی تحلیل کرد. وی نتیجه گرفت بهترین شیوه، در تغییر وضعیت، نوبتی کردن رهبری آموزشی است (Dujon, 2010). کو روهانا، در پژوهشی با عنوان «نمایش شبکه‌ی معنایی موضوعات مربوط به زنان از قرآن کریم»، ۱۶ اصطلاح مرتبط با زن را در سوره‌ها و آیه‌های مرتبط با آن شناسایی کرد و شبکه‌ی معنایی آن را ترسیم کرد (Ku Ruhana, 2012). مک‌کلندان، در پژوهشی، موانع و فرصت‌های تنظیم خانواده را در میان زنان و دختران و تصمیم‌گیری‌های همسرانشان را پس از دریافت برنامه‌های پیشگیری از ازدواج، در خانواده‌های هند و اتیوپی، با روش تحلیل محتوا بررسی کرد. یافته‌ها آسیب‌پذیری همسران جوان در رابطه با کنترل تولید و باروری را نشان داد (McClendon, 2017). پاریک و باگرچا در تحقیقی چالش‌ها و تعادل کارایی زنان کارآفرین در صنایع کوچک را، با روش تحلیل محتوا، بررسی کردند و مهم‌ترین دغدغه‌های ایشان را مسائل شخصی، مدیریت روابط اجتماعی، اضطراب و ترس ناشی از جامعه معرفی کردند (Pareek & Bagracha, 2017). پژوهش‌های علمی این حوزه، به‌رغم طرح انواع رویکردهای کیفی، معرفی درون‌مایه‌ها و مسائل مطالعات زنان و سهم ارزشمندشان در دستیابی به نتایج کاربردی، گویای این واقعیت‌اند که این حوزه بیش از پیش علم‌محور شده است و بازیابی اطلاعات در این حیطه‌ی علمی باید جدی تلقی شود. اما تاکنون هیچ پژوهشی در حوزه مطالعات زنان، هستی‌شناسی در قالب یک مدل مفهومی را بررسی نکرده است. هدف این پژوهش استخراج مفاهیم پرکاربرد و طرح الگویی برای کشف نقشه‌ی مفهومی است که آن را از سایر پژوهش‌ها متمایز کرده است.

۳. ملاحظات نظری

فرایند ساخت یک سیستم خبره «مهندسی دانش»^۱ نامیده می‌شود که شامل استخراج، تحلیل و مدل‌سازی دانش به‌منظور سازماندهی اطلاعات علمی در موضوعی خاص است. مفهوم واحد دانش فنی است که ویژگی‌های معنایی^۲ دارد (حسینی‌بهشتی، ۱۳۹۲: ۱۶) و شامل بازنمایی‌های ذهنی^۳، اشیاء انتزاعی^۴ یا توانایی‌هایی است که بلوک‌های اساسی ساختار اندیشه و اعتقاد را تشکیل می‌دهد (Carey, 1991: 227). ساده‌ترین دریافت‌های حسی در قالب مفاهیم تحقق می‌یابند. دریافت‌ها با مفاهیم سامان‌دهی، دسته‌بندی و بازنمایی ذهنی می‌شوند (مکالا، ۱۳۸۷: ۲۲-۲۰). فرایند بازنمایی

1. Knowledge Engineering
2. Semantic features
3. Mental Representations
4. Abstract Objects

ذهنی-علاوه بر ساختن مفاهیم منفرد- به هستی‌های «موجود» در عالم واقع، شیوه‌های متفاوت سازماندهی، دسته‌بندی، تنظیم و طبقه‌بندی و برقراری روابط پیچیده‌ی بین آنها نیز معطوف است. یکی از اصولی که برای برقراری ارتباط میان مفاهیم و سازماندهی آنها وجود دارد، اصل طبقه‌بندی بر پایه توالی است و اینکه کدام مفهوم در پی مفهوم دیگر می‌آید. این اصل حاکی است که بازنمایی ذهنی فقط ساخت توده‌ای از مفاهیم را در بر نمی‌گیرد، بلکه سازماندهی، تنظیم و طبقه‌بندی این مفاهیم با روابط پیچیده با یکدیگر را هم در بر می‌گیرد (گل‌محمدی، ۱۳۸۹: ۲۴۲، نقل در Hall, 1997: 17 - 18).

مفهوم‌سازی^۱ - نخستین گام شناخت-فرآیندی است که به استخراج و تعمیم اطلاعات مرتبط با تجارب اشخاص منجر می‌شود (حسینی‌بهشتی، ۱۳۹۲: ۱۸۸). در مفهوم‌سازی، مفاهیم با تجزیه و تحلیل متن به دست می‌آید تا اطمینان شود که معنی‌دار و واضح است. این کار به روش استاندارد نیاز دارد که از توصیف‌گرهای متن و کلمات کلیدی، به دست آمده از بسامد کلمات، استفاده می‌کند (Robertson & Jones, 1994). مفهوم‌سازی دانش^۲ با خوشه‌بندی مفهومی و رتبه‌بندی مفاهیم انجام می‌شود. یکی از وظایف در مفهوم‌سازی دسته‌بندی مفهومی است (آسوشه، مهرآسا، خطیبی و خاکشورساعات، ۱۳۹۰: ۱۲۴). دسته‌بندی مفهومی برای تشخیص محور یا هسته‌ی مفهومی^۳ انجام می‌شود. هسته به معنای مفهومی قاعده‌مند است که توانایی پذیرش نقشی حیاتی برای سایر مفاهیم وابسته را داشته و نقطه‌ی شروع واضحی برای شکل‌گیری خوشه‌ی مفهومی^۴ باشد، به نحوی که با اصول قانونمند و معین ساخته شده و سطح بالای پایداری مفهومی را داشته باشد تا مفاهیم وابسته در سطح بالا یا پایین خوشه، دسته‌بندی شوند (Hoekstra & et al, 2007: 47). با روابط معنایی^۵ هر مفهوم یا عبارت به دیگری متصل می‌شود و به ایده یا مفهوم اصلی پیوند می‌یابد و نقشه‌ی مفهومی شکل می‌گیرد. نقشه‌ی مفهومی، ابزاری گرافیکی، برای نشان دادن مفهوم یا مجموعه‌ای از مفاهیم و روابط میان آنها در چارچوب دانشی خاص است (Novak, & Gowin, 1984: 15). ایجاد نقشه‌ی مفهومی، در محتوای یک متن علمی یا پایگاه اطلاعات علمی، شروعی برای شکل‌گیری هستی‌شناسی هاست. هستی‌شناسی در علوم کامپیوتر و نظام‌های هوش مصنوعی یک مدل مفهومی است که موجودیت‌های واقعی در یک دامنه‌ی خاص و روابط بین آنها

1. Conceptualization
2. Knowledge conceptualization
3. Core Concept
4. Conceptual cluster
5. Semantic relationships

را صریح و رسمی مدل سازی می کند (Guarino, 1998: 7). هستی شناسی، در فناوری اطلاعات، ابزار سازمان دهی دانش است که برای استخراج مدارک، در رشته هایی که با هم تداخل موضوعی دارند، به کار می رود (Alani, 2003: 1).

مطالعات هستی شناسی و کاربردهای آن شامل سه دسته: پژوهش برای تبدیل اصطلاحنامه به هستی شناسی و غنی سازی روابط موجود در هستی شناسی ها (Ejei & et al, 2017)؛ شریف، ۱۳۸۵؛ Khosravi & Vazifedoost, 2007)؛ پژوهش برای تعیین کارآمدی اصطلاحنامه ها و هستی شناسی ها در بازیابی اطلاعات (صنعت جو و فتحیان، ۱۳۹۰؛ نوروزی، ۱۳۹۴) و در نهایت پژوهش برای ایجاد هستی شناسی بر مبنای مجموعه ای از منابع اطلاعاتی و متون (زرمداری، ۱۳۹۵؛ احمدی، عصاره و حسینی بهشتی، ۱۳۹۶؛ محمدی آستانی، آذرگون و چشمه سهرابی، ۱۳۹۷؛ Namvar & et al, 2019) می شود. پژوهش حاضر در دسته سوم است که با تحلیل شرایط معنی دار مفاهیم مندرج در پشتوانه ای انتشارات موضوع مطالعات زنان و پیوند آنها با مفهوم اصلی، نقشه ی مفهومی (هستی شناسی) آن را به دست می آورد.

۴. روش شناسی پژوهش

این پژوهش همزمان با دو روش کمی و کیفی و با رویکرد اکتشافی انجام شد. در بخش کیفی از روش دلفی^۱ برای رسیدن به غنی ترین مفاهیم استفاده شد. پانل دلفی، یک فرایند مؤثر مبتنی بر ساختار ارتباط گروهی است و از طریق اجماع بین خبرگان انجام می شود و منظور از آن دسترسی به دانش کامل و مطمئن است (Keeney, 2001: 196).

مفاهیم، مقولات و زیرمقولات، در مواقع نیاز، با توجه به استانداردها و مستندات، با کمک «فهرست سرعنوان های موضوعی»، «اصطلاحنامه اصفا» و «تزاروس زنان اروپایی» همسان سازی شدند و پس از کدبندی و دسته بندی اولیه ی داده ها، مفاهیم اصلی و مقولات و مفهوم هسته شناسایی شد.

در بخش دلفی، پس از مصاحبه با ۱۱ نفر از صاحب نظران و متخصصین در سه رشته ی مطالعات زنان، علم اطلاعات و دانش شناسی و علوم اجتماعی، یافته ها به اشباع نظری رسید. در انتها، با مرور منابع و تجمیع آراء، ۶ مفهوم کلی، ۱۸ مقوله، ۴۶ زیرمقوله درباره ی تحکیم خانواده و آسیب شناسی خانواده استخراج شد.

به‌نظر ویندهام هولم^۱ پشتوانه‌ی انتشاراتی یکی از انواع شناخته‌شده‌ی پشتوانه‌های معناساختی است و نظام رده‌بندی باید متکی بر پشتوانه‌ی انتشاراتی باشد، یعنی آثاری که در آن موضوع منتشر شده باشند (Rodriguez, 2008: 18). لذا در بخش کمی جامعه‌ی آماری این پژوهش منابع موجود در سوابق پشتوانه‌ی انتشاراتی موضوع مطالعات زنان در ایران شامل: ۱. کتاب‌های منتشر شده در ایران به زبان فارسی بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ در موضوع مطالعات زنان در ایران گرایش علوم اجتماعی، موجود در پایگاه اطلاعات خانه‌ی کتاب^۲ شامل ۷۹۲ عنوان و پایگاه اطلاعات سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران^۳ و ۲. مقالات علمی- پژوهشی فارسی مصوب وزارت علوم در حوزه‌ی مطالعات زنان در ایران گرایش علوم اجتماعی، موجود در بانک اطلاعات نشریات کشور (مگ ایران)^۴ و پایگاه مجلات تخصصی نور (نورمگز)^۵، شامل ۲۱۴۴ مقاله در ۱۱ نشریه بوده است.

۵. یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش در سه مرحله آمده است. مرحله‌ی اول نتایج حاصل از روش کمی شامل شناسایی، استخراج، و استانداردسازی مفاهیم، مرحله‌ی دوم نتایج حاصل از روش کیفی و در نهایت در مرحله‌ی سوم، نتایج دو مرحله‌ی قبل به صورت نقشه‌ی مفهومی ارائه شده است.

۵-۱. یافته‌های حاصل از روش کمی

فرایند توصیف و تحلیل کمی و یافتن اولویت‌ها، برای شناسایی ادبیات حوزه تا کشف نقشه‌ی مفهومی امری گریزناپذیر است. در جدول شماره‌ی ۱ و ۲ تعداد کتاب‌ها و نشریات استفاده شده در پژوهش آمده است.

جدول ۱. تعداد کتاب‌های چاپ‌شده و فراوانی آنها به تفکیک سال

تعداد کتاب‌ها	سال نشر	تعداد کتاب‌ها	سال نشر
۲۵	۱۳۸۶	۱۰	۱۳۷۴
۲۴	۱۳۸۷	۶	۱۳۷۵
۱۸	۱۳۸۸	۸	۱۳۷۶
۲۰	۱۳۸۹	۸	۱۳۷۷

1. E. Wyndham Hulme

2. <http://www.ketab.ir>

3. <http://www.nlai.ir>

4. <http://www.magiran.com>

5. <http://www.noormags.ir>

سال نشر	تعداد کتابها	سال نشر	تعداد کتابها
۱۳۷۸	۱۱	۱۳۹۰	۲۹
۱۳۷۹	۱۴	۱۳۹۱	۲۲
۱۳۸۰	۲۴	۱۳۹۲	۳۵
۱۳۸۱	۲۳	۱۳۹۳	۴۶
۱۳۸۲	۲۷	۱۳۹۴	۵۲
۱۳۸۳	۴۳	۱۳۹۵	۷۹
۱۳۸۴	۲۸	۱۳۹۶	۹۳
۱۳۸۵	۲۴	۱۳۹۷	۱۲۳
جمع		۷۹۲	

بر اساس جدول شماره ۱، ۷۹۲ عنوان کتاب بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ در موضوع مطالعات زنان گرایش علوم اجتماعی منتشر شده است.

جدول ۲. فهرست نشریات همراه با سال اخذ رتبه و تعداد مقالات

ردیف	نام نشریه	سال اخذ رتبه	تعداد مقالات	درصد
۱	پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده	۱۳۹۴/۰۳/۱۸	۵۳	۲/۴۸
۲	پژوهش نامه زنان	۱۳۹۰/۰۲/۰۱	۱۷۳	۸/۰۶
۳	پژوهش های انتظامی- اجتماعی زنان و خانواده	۱۳۹۲/۰۸/۰۵	۶۵	۳/۰۳
۴	تحقیقات زنان (مجله مطالعات زنان)	۱۳۸۰-۹۰	۴۳	۲/۰۲
۵	زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)	۱۳۸۲/۱۱/۰۱	۴۰۳	۱۸/۷۹
۶	زن در فرهنگ و هنر (پژوهش زنان)	۱۳۸۲/۱۱/۰۱	۲۶۵	۱۲/۳۶
۷	زن و جامعه	۱۳۹۰/۰۳/۰۱	۲۹۰	۱۳/۵۳
۸	فرهنگی تربیتی زنان و خانواده	۱۳۹۱/۰۵/۰۱	۱۶۶	۷/۷۵
۹	مطالعات اجتماعی - روان شناختی زنان	۱۳۸۳/۰۱/۰۱	۳۵۳	۱۶/۴۶
۱۰	مطالعات راهبردی زنان	۱۳۸۷/۰۶/۰۵	۲۶۱	۱۲/۱۷
۱۱	مطالعات زن و خانواده	۱۳۹۱/۰۷/۰۱	۷۲	۳/۳۵
	جمع		۲۱۴۴	۱۰۰

جدول شماره‌ی ۲ نشان می‌دهد، مجموع ۲۱۴۴ مقاله در ۱۱ نشریه‌ی تخصصی در این موضوع منتشر شد. بین سال‌های ۹۴-۱۳۹۰، شش نشریه‌ی تخصصی به شمار مجلات اضافه شد.

۵-۱-۱. موضوعات عینی و ضمنی

از مجموع اطلاعات در کتاب‌ها، ۱۵۸۵ موضوع مرتبط و در مقاله‌ها، ۷۷۱۰ کلیدواژه مرتبط یافت شد. جدول شماره‌ی ۳ اولویت‌های موضوعی در منابع دانش مطالعات زنان در ایران را نشان می‌دهد. موضوع خانواده، در کتاب‌ها با ۳۵۷ فراوانی (۰/۲۲/۵۲) و در مقاله‌ها با ۶۸۰ فراوانی (۰/۸/۸۱)، به‌طور آشکار و عینی، اولویت اول است و موضوعات مشترک دیگر، با بیشترین فراوانی، اخلاق، زناشویی و اشتغال است.

جدول ۳. اولویت‌های موضوعی در کتاب‌ها و مقالات

اولویت موضوعی مقالات			اولویت موضوعی کتابها			
درصد	فراوانی	کلیدواژه‌ها	درصد	تعداد	موضوعات	ردیف
۸/۸۱	۶۸۰	خانواده	۲۲/۵۲	۳۵۷	خانواده	۱
۲/۵۶	۱۹۸	زناشویی	۱۰/۲۸	۱۶۳	وضع اجتماعی	۲
۲/۳۵	۱۸۱	دختران	۸/۰۸	۱۲۸	زن و تاریخ	۳
۲/۱۷	۱۶۷	اشتغال	۶/۷۸	۱۰۹	زن و جنبه‌های سیاسی	۴
۲/۱۴	۱۶۵	جنسیت	۶/۵۷	۱۰۷	زن و اشتغال	۵
۱/۶۷	۱۲۸	ازدواج	۴/۳۷	۷۵	وضعیت حقوقی	۶
۱/۵۹	۱۲۳	آموزش	۴/۶۶	۷۴	جنبه‌های اخلاقی	۷
۱/۵۴	۱۱۹	رضایت	۳/۰۲	۴۸	زناشویی	۸
۱/۲۵	۹۶	طلاق	۲/۵۲	۴۰	خشونت	۹

مطالعه‌ی فهرست مندرجات کتاب‌ها و چکیده‌های مقالات در منابع دانش موضوع مشخص کرد که شمار زیادی از موضوع‌ها، به‌طور ضمنی نیز به خانواده اشاره دارند، مانند: ازدواج، زناشویی، خشونت و طلاق. بنابراین گزارش موضوعات عینی و ضمنی جداگانه در جدول شماره‌ی ۴ آمده است.

جدول ۴. موضوع‌های عینی و ضمنی خانواده در پشتوانه‌ی انتشاراتی

نوع	عناوین	مجموع موضوع‌ها	موضوع عینی «خانواده»	درصد	موضوع ضمنی «خانواده»	درصد	جمع (عینی و ضمنی «خانواده»)	درصد
کتاب	۷۶۱	۱۵۸۵	۳۵۷	۲۲/۵۲	۴۳۰	۲۷/۱۲	۷۸۷	۴۹/۶۵
مقاله	۲۱۴۴	۷۷۱۰	۶۸۰	۸/۸۱	۱۶۵۷	۲۱/۴۹	۲۳۳۷	۳۰/۳۱
جمع	۲۹۰۵	۹۲۹۵	۱۰۳۷	۱۱/۱۵	۲۰۸۷	۲۲/۴۵	۳۱۲۴	۳۳/۶۱

جدول شماره‌ی ۴ نشان می‌دهد، از مجموع ۹۲۹۵ موضوع، ۳۱۲۴ (۳۳/۶۱٪) موضوع خانواده دارند که از این تعداد ۱۰۳۷ (۱۱/۱۵٪) مفهوم عینی و ۲۰۸۷ (۲۲/۴۵٪) مفهوم ضمنی است. در مجموع، مفاهیم عینی و ضمنی خانواده در کتاب‌ها ۷۸۷ (۴۹/۶۵٪) و در مقاله‌ها ۲۳۳۷ (۳۰/۳۱٪) است؛ لذا مفهوم خانواده بیشترین موضوع پژوهشی در منابع علمی است. بنابراین مفهوم خانواده هسته‌ی شبکه‌ی معنایی مطالعات زنان انتخاب و دسته‌بندی شد و در چارچوب مفاهیم بالا به پایین^۱، پایین به بالا^۲، حد وسط^۳ و ترکیبی خوشه‌بندی شد.

۶۲

۵-۲. دسته‌بندی مفهومی خانواده

اغلب مفاهیم خانواده در عین پراکندگی با یکدیگر ارتباط سیستماتیک و منطقی دارند و می‌توان با توجه به پیام متن، جهت‌گیری و دسته‌بندی موضوعی هر یک را مشخص کرد. چهار دسته‌بندی مفهومی خانواده شامل تحکیم خانواده، آسیب‌شناسی خانواده، کارکرد خانواده و تشکیل خانواده است. تحکیم خانواده با ۱۰۵۴ (۳۳/۷۴٪) مفهوم، بالاترین محور بحث است. مرتبه‌ی بعد از آن، آسیب‌شناسی خانواده با ۷۸۶ (۲۵/۱۶٪) مفهوم است.

۵-۲. یافته‌های روش کیفی

در این قسمت یافته‌های حاصل از بخش کیفی و روش دلفی در سه مرحله به ترتیب آمده است.

۵-۲-۱. نتایج مرحله اول روش دلفی

مقوله‌های به‌دست‌آمده در منابع دانش با توافق صاحب‌نظران و متخصصان اولویت‌بندی شدند. جدول شماره‌ی ۵ نشان می‌دهد، در بیشتر موارد، اولویت‌های به‌دست‌آمده از نظر صاحب‌نظران با اولویت‌های به‌دست‌آمده از مرور منابع همسوست.

1. Top-down
2. Down-up
3. Middle-out

جدول ۵. پالایش دسته‌بندی و مفاهیم کلی به‌دست آمده از مرور منابع و مصاحبه با ۵ نفر صاحب‌نظر و استخراج نهایی

نتایج نهایی	نتایج برخاسته از روش دلفی	نتایج برخاسته از مرور منابع
تحکیم خانواده	تحکیم خانواده	تحکیم خانواده
عوامل فردی	عوامل فردی	عوامل فردی
ارزشهای اخلاقی	اخلاقی زیستی، بینش	اخلاق، سلوک، آگاهی فرهنگی
بینش و بصیرت، روحیه حمایت	روحیه حمایت، آینده‌نگری	حمایت از نیازها، آینده‌نگری
عوامل اجتماعی	عوامل اجتماعی	عوامل اجتماعی
حمایت دولت، رسانه‌ها، روابط اجتماعی	حمایت دولت، شبکه‌های اجتماعی	مدیریت مالی، حمایت دولت
عوامل اقتصادی	روابط اجتماعی، اشتغال، انضباط مالی	رسانه‌ها
اشتغال و درآمد، مدیریت مالی، مدیریت مصرف	تدبیر در مصرف، حمایت دولت	مدیریت روابط
آسیب شناسی خانواده	آسیب شناسی خانواده	آسیب شناسی خانواده
عوامل فردی	عوامل فردی	عوامل فردی
عاداتهای ناپسند	عاداتهای ناپسند	اخلاق ناپسند
ناکارآمدی	ناکارآمدی	تعارضات
تعارضات	اختلافات	ناکارآمدی
عوامل اجتماعی	عوامل اجتماعی	عوامل اجتماعی
تأثیرات منفی رسانه‌ها	تأثیر منفی روابط	تأثیر منفی رسانه‌ها
تأثیر منفی روابط	تأثیر منفی شبکه‌های اجتماعی	ارتباط ناسالم، مسائل اشتغال
تأثیر منفی جهانی شدن	تأثیر منفی جهانی شدن	تأثیر منفی جهانی شدن
عوامل اقتصادی	عوامل اقتصادی	کارکرد خانواده
مسائل اشتغال	مسائل اشتغال	زیستی - روانشناسی
ضعف مدیریت مالی	ضعف مدیریت مالی	تربیتی - اجتماعی
ضعف مدیریت مصرف	ضعف مدیریت مصرف	مراقبتی - حمایتی

نتایج نهائی در دو دسته‌ی مفاهیم کلی تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده به شرح زیر دسته‌بندی می‌شوند:

الف. تحکیم خانواده: شامل عوامل فردی، عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی می‌شود:

عوامل فردی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. ارزش‌های اخلاقی (شامل مفاهیمی مانند: سلوک، پایبندی، وفاداری، اعتماد، عیب‌پوشی)، ۲. بینش و بصیرت (شامل مفاهیمی مانند: تأثیر دانش کافی، شفاف بودن صفات فرهنگی، درک و خودآگاهی، و آینده‌نگری) و ۳. روحیه‌ی حمایت (شامل مفاهیمی مانند: حمایت و پشتیبانی‌ها، رفاه مرتبط با پیوندهای خانوادگی، توجه به کیفیت و پیچیدگی روابط خانوادگی، مراقبت‌های عاطفی، تمرکز بر نیازهای زوجین و تأثیر آن بر بهزیستی خانواده) می‌شود؛

عوامل اجتماعی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. حمایت دولت (شامل مفاهیمی مانند: حمایت دولت از خانواده در شرایط و تحولات اجتماعی و اقتصادی، تغییر در سیاست‌های دولتی با توجه به تغییرات خانواده‌های امروزی، حقوق خانواده و حمایت‌های قانونی)، ۲. رسانه‌ها (شامل مفاهیمی مانند: تأثیر رسانه‌ها در ثبات و جلوگیری از فروپاشی خانواده، نقش رسانه‌ها در الگوسازی برای والدین و فرزندان، بهره‌برداری‌های فرهنگی از تکنولوژی ارتباطی) و ۳. روابط اجتماعی (شامل مفاهیمی مانند: تأثیر سلامت عاطفی اجتماعی بر روابط خانوادگی و بر کیفیت کلی زندگی، آموزه‌های مثبت در معاشرت، بروز عواطف و هیجانات در حلقه‌های دوستی و فردگرایی و آسیب‌های آن) می‌شود؛

عوامل اقتصادی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. اشتغال و درآمد، ۲. مدیریت مالی و ۳. مدیریت مصرف می‌شود. هر سه مقوله، در پژوهش‌های علمی و به‌نظر صاحب‌نظران، از مفاهیم تأثیرگذار و مهم بود تاحدی که با تأکید مشاوران هم‌عرض با عوامل فردی و اجتماعی قرار گرفتند.

ب. آسیب‌شناسی خانواده: شامل عوامل فردی، عوامل اجتماعی و عوامل اقتصادی می‌شود:

عوامل فردی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. عادت‌های ناپسند (شامل: ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری منجر به آسیب‌رسانی‌های جدی عاطفی، روانی و جسمی اعضای خانواده و پیشنهادات مرتبط با بهبود آنها)، ۲. ناکارآمدی (شامل: نشانه‌های تفاوت فرهنگی، ضعف‌های آموزشی و مهارتی، ناتوانی‌ها و رویکردها در حل مسئله برای دستیابی به سلامت) و ۳. تعارضات (شامل: تعارضات عاطفی، الگوهای نامناسب تفکر یا رفتار برای تحقق رویاها، خیالات و خواسته‌های افراد، تفاوت‌های فرهنگی، اختلاف‌نظر در ارزش‌گذاری‌ها، انحراف از هنجارهای طبیعی و اجتماعی و طرح استراتژی‌های کنترل ضایعات اخلاقی) می‌شود؛

عوامل اجتماعی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. تأثیرات منفی رسانه‌ها (شامل: شبکه‌های اجتماعی و تأثیر عمیق آنها بر ارزش‌های خانوادگی و راه‌جویی‌های کنترلی آن در برابر صدمات اخلاقی و اختلافات خانوادگی)، ۲. تأثیرات منفی روابط (شامل روابط با دوستان، اعضای خانواده، همسایگان، همکاران در محیط کار و سایر افراد و اقدامات منفی مانند انتقاد، مزاحمت، بی‌احترامی، دخالت یا سوءاستفاده جسمی و مالی منجر به تزلزل در فرد و خانواده) و ۳. تأثیرات منفی جهانی‌شدن (شامل: تأثیر روند جهانی‌شدن بر مشاغل، فرهنگ، روابط با یکدیگر، فرصت‌های متفاوت، استرس‌ها و چالش‌های جدید و تأثیر آن بر فروپاشی خانواده و عواقب حاصل از تغییر نقش‌های جنسیتی، تغییر در روش‌های کار و درآمدزایی، مهاجرت و افسردگی‌ها، دگراندیشی‌های حاصل از تفکرات فمینیستی) می‌شود. تأثیرات منفی روابط در موضوع آسیب‌شناسی خانواده در پژوهش‌های علمی بالاترین فراوانی را داشته است؛ اما به پیشنهاد شورای صاحب‌نظران، پس از مقوله‌ی «تأثیرات منفی رسانه‌ها» و در ردیف دوم از عوامل اجتماعی، قرار گرفته شد؛

عوامل اقتصادی: شامل ۳ مقوله‌ی ۱. مسائل اشتغال، ۲. ضعف مدیریت مالی و ۳. ضعف مدیریت مصرف می‌شود. تعداد زیادی از پژوهش‌های مطالعات زنان به اثرات ناشی از اختلالات مالی در خانواده، عوارض بیکاری، ضعف مدیریت مصرف و آنچه که ممکن است، تأثیر مثبت در درمان این اختلالات داشته باشد، توجه کرده‌اند. اهمیت این عوامل در مطالعات آسیب‌شناسی خانواده، آن را هم‌عرض با عوامل فردی و اجتماعی قرارداد است.

۲-۲-۵. نتایج مرحله‌ی دوم دلفی

در مرحله‌ی دوم دلفی، ۲۰ زیرمقوله از مرور منابع و اعلام‌نظر و رتبه‌بندی اعضای متخصص به‌دست آمد (جدول ۶ و ۷).

جدول ۶. زیرمقولات به دست آمده از مرور منابع و اجماع اول در مقوله‌ی تحکیم خانواده

مفهوم کلی	مقوله	درجه اهمیت	زیرمقوله	مرور منابع	روش دلفی	میانگین نظر	درصد نظر
عوامل فردی	اخلاق	۱	حسن خلق	*		۹/۱۸	۸۳/۴۵
			صبر	*		۹/۴۵	۸۵/۹۱
			تغافل	*		۹/۰۰	۸۱/۸۱
			نظم	*			
عوامل فردی	بینش	۲	آگاهی فرهنگی	*		۸/۸۱	۸۰/۰۹
			آموزش	*		۸/۵۴	۷۷/۶۳
			آینده نگری	*		۸/۵۴	۷۷/۶۳
			تفکر انتقادی	*			
عوامل فردی	روحیه حمایت	۳	نیازهای جنسی	*		۸/۹۱	۸۱/۰۰
			نیازهای عاطفی	*		۸/۱۸	۷۴/۳۶
			ظرفیت سازی	*		۷/۰۹	۶۴/۴۵
			اصلاح الگوی سبک زندگی	*			
عوامل اجتماعی	حمایت دولت	۱	سیاست اجتماعی	*		۶/۹۱	۶۲/۸۱
			سیاست اقتصادی	*		۶/۷۹	۶۱/۷۲
			سیاست قانونی و حقوقی	*		۶/۷۵	۶۱/۳۶
	رسانه ها	۲	شبکه های اجتماعی	*		۶/۶۷	۶۰/۶۳
			تلفن همراه	*		۶/۲۵	۵۶/۸۱
	روابط اجتماعی	۳	ارتباط سالم با دوستان	*		۶/۷۵	۶۱/۳۶
			ارتباط در مشاغل	*		۵/۳۲	۴۸/۳۶
			ارتباط با خویشاوندان	*		۵/۷۵	۵۲/۲۷
			ارتباط با خانواده همسر	*		۵/۶۲	۵۱/۰۹
عوامل اقتصادی	اشتغال	۱	درآمد کافی	*		۸/۸۴	۸۰/۳۶
	مدیریت مالی	۲	مدیریت مالی	*		۷/۳۵	۶۶/۸۱
	مدیریت مصرف	۳	تقاضا بر اساس نیاز	*			

بااهمیت‌ترین زیرمقوله در مقوله‌ی ارزش‌های اخلاقی صبر با ۸۵/۹۱٪ فراوانی، حسن خلق با ۸۳/۴۵٪ فراوانی و تغافل با ۸۱/۸۱٪ فراوانی بودند که با رتبه‌بندی اخذشده از مرور منابع و تأیید صاحب‌نظران در نشست همسوست. در مقوله‌ی روحیه‌ی حمایت، نیازهای جنسی با ۸۱/۰۰٪ فراوانی عامل مؤثر بعدی بر تحکیم خانواده تشخیص داده شد. صاحب‌نظران ۴ زیرمقوله‌ی نظم، تفکرانتقادی، اصلاح الگوی سبک زندگی و تقاضا براساس نیاز را پیشنهاد دادند و در کل، ۲۴ زیرمقوله در مقوله‌ی تحکیم خانواده قرار گرفتند (جدول ۵).

جدول ۷. زیرمقولات به‌دست‌آمده از مرور منابع و اجماع اول در مقوله‌ی آسیب‌شناسی خانواده

مفهوم کلی	مقوله (آسیب‌شناسی)	درجه اهمیت	زیرمقوله	مرور منابع	روش دلفی	میانگین نظر	درصد نظر
	عادت‌های ناپسند	۱	خشونت	*		۸/۶۳	۷۸/۴۵
			تعصب	*		۸/۰۲	۷۲/۹۱
			اعتیاد	*		۸/۲۷	۷۵/۱۸
			ناسازگاری	*			
عوامل فردی	ناکارآمدی	۲	ضعف در مهارت	*		۶/۴۵	۵۸/۶۳
			ناکارایی	*		۶/۲۲	۵۶/۵۴
			دانش ناکافی	*		۶/۱۱	۵۵/۵۳
			تزلزل باوردینی	*			
	تعارضات	۳	تفاوت نگرش	*		۶/۱۵	۵۵/۹۱
			تفاوت فرهنگ	*		۶/۰۵	۵۵/۰۰
عوامل اجتماعی	تأثیر منفی رسانه‌ها	۱	گوشی تلفن همراه	*		۷/۴۵	۶۷/۷۲
			اینترنت	*		۷/۱۵	۶۵/۰۰
			شبکه‌های اجتماعی	*		۷/۱۵	۶۵/۰۰
	تأثیر منفی جهانی شدن	۲	غرب‌گرایی	*		۶/۷۷	۶۱/۴۵
			تأثیر بر هویت	*		۶/۳۱	۵۷/۳۶
			عقاید فمینیستی	*			

درصد نظر	میانگین نظر	روش دلفی	منابع مرور	زیرمقوله	درجه اهمیت	مقوله (آسیب شناسی)	مفهوم کلی
۴۹/۳۶	۵/۴۳		*	دخالت اطرافیان	۳	روابط با اجتماع	عوامل اجتماعی
۵۳/۵۴	۵/۸۹		*	دوستی های ناسالم			
۷۳/۰۰	۸/۰۳		*	درآمد ناکافی	۱	مسائل اشتغال	عوامل اقتصادی
۷۳/۸۱	۸/۱۲		*	بحران مالی	۲	ضعف مدیریت مالی	
		*		مصرف گرایی	۳	ضعف مدیریت مصرف	
		*		نداشتن الگوی مصرف			

جدول شماره ۷ حاصل نظرسنجی مرحله‌ی اول درباره‌ی زیرمقولات به دست آمده از مرور منابع در موضوع آسیب شناسی خانواده است. امتیازبندی‌ها در مطابق با نظرات مقوله تحکیم خانواده است. پراهمیت ترین زیرمقوله‌های عادات‌های ناپسند شامل خشونت با ۷۸/۴۵٪ فراوانی و اعتیاد با ۷۵/۱۸٪ فراوانی است. از نظر متخصصان بحران مالی با ۷۳/۸۱٪ فراوانی و درآمد ناکافی با ۷۳٪ فراوانی عامل مهم دیگر در تزلزل خانواده است. پس از آن در مقوله‌ی رسانه‌ها، بیشترین آسیب در خانواده از گوشی تلفن همراه با ۶۷/۷۲٪ فراوانی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی هر کدام با ۶۵٪ فراوانی است. اعضاء ۵ زیرمقوله‌ی ناسازگاری، تزلزل باور دینی، عقاید فمینیستی، مصرف گرایی و نداشتن الگوی مصرف را پیشنهاد دادند. در مجموع، ۲۲ زیرمقوله در محدوده‌ی آسیب شناسی خانواده به دست آمد.

۵-۲-۳. نتایج مرحله‌ی سوم دلفی

جدول شماره ۸ و ۹ گویای نتایج نظرسنجی درباره‌ی زیر مفاهیم مهم و کلیدی به دست آمده از مرور منابع، برای تعیین آخرین گره‌ی مفهومی، است.

جدول ۸. زیرمفاهیم به‌دست آمده از مرور منابع و اجماع دوم (تحکیم خانواده)

مفهوم کلی	مقوله (تحکیم)	زیرمفهوم (اول)	مرور منابع	روش دلفی	زیرمفهوم (دوم)	مرور منابع	رای متخصص
عوامل فردی	اخلاق	سازش‌پذیری	*		مهربانی	*	
		صداقت	*		صلح‌پذیری	*	
		سلوک	*		احترام	*	
		عیب‌پوشانی	*		وفاداری	*	
		حفظ آبرو	*		ارزش‌گذاری	*	
		رازداری	*		چشم‌پوشی	*	
		اعتماد	*		گذشت	*	
		پابندی		*	تعهد	*	
	بینش	آلوده نشدن به عقاید انحرافی	*		ارتقای سطح فهم	*	
		ارتقای سطوح تحصیلی	*		افزایش سطوح معلومات	*	
اعتدال‌ورزی		*		رشد و تغییر	*		
انعطاف‌پذیری		*		نقد‌پذیری	*		
رابطه‌زناشویی		*		شادکامی زناشویی	*		
تنظیم رفتار جنسی		*		رضایتمندی	*		
دید صحیح به غریزه		*		عاطفه‌ورزی	*		
روحیه حمایت		رفتار مددکارانه		*	توجه به سلامت خانواده	*	
			*	کنترل احساس سرشکستگی	*		
			*	توجه به ظرایف روحیات	*		
عوامل فردی	روحیه حمایت	عشق‌ورزی	*	عشق به همسر	*		
			*	عشق‌پدرانه	*		
			*	عشق‌مادرانه	*		
			*	تبادل افکار	*		
		تقویت روحیه مشارکت		*	توازن قدرت	*	

مفهوم کلی	مقوله (تحکیم)	زیرمفهوم (اول)	مرور منابع	روش دلفی	زیرمفهوم (دوم)	مرور منابع	رای متخصص
عوامل اجتماعی	حمایت دولت	تامین عدالت اجتماعی	*		ارتقای سطح شاخص‌ها		*
		مهار تورم	*		رفع بیکاری		*
		فانون حمایت از خانواده	*		حقوق زنان و کودکان		*
	رسانه‌ها	کمک آموزشی	*		اطلاع‌رسانی		*
		صمیمت در ارتباط	*		کنترل		*
	روابط اجتماعی	تعامل	*		پیشرفت		*
		برخورداری از تجارب	*		یادگیری		*
		کاهش افسردگی	*		مشورت جویی		*
		حمایت عاطفی	*		حل مشکلات		*
	عوامل اقتصادی	اشتغال	توازن کار	*		رضایت شغل	
مدیریت مالی		تعادل دخل و خرج	*		آینده‌نگری مالی		*
مدیریت مصرف		رعایت الگوی مصرف		*	صرفه‌جویی		*

در پایان مرحله‌ی سوم نظرسنجی، همه‌ی زیرمفاهیم‌های تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده حاصل از مرور منابع تأیید شد. علاوه بر آن، ۲۲ زیرمفهوم پیشنهاد شد. جدول ۹. زیرمفاهیم به‌دست آمده از مرور منابع و اجماع دوم (آسیب‌شناسی خانواده)

مفهوم کلی	مقوله (آسیب شناسی)	زیرمفهوم	مرور منابع	رای متخصص	زیرمفهوم	مرور منابع	رای متخصص
عوامل فردی	عادت‌های ناپسند	خشونت جنسی	*		عدم توجه به نیازهای همسر		*
					عدم تمکین		*
		خشونت کلامی	*		ناسزاگویی		*
			*		ضرب و جرح		*
		اعتیاد به مواد مخدر	*		بی‌مهری		*
		اعتیاد به سرگرمی‌های غیرمجاز		*		ضعف در امرار معاش	

مفهوم کلی	مقوله (آسیب شناسی)	زیر مفهوم	مرور منابع	رای متخصص	زیر مفهوم	مرور منابع	رای متخصص
عوامل فردی	عادت‌های ناپسند	غیرت نابجا	*		بی غیرتی		
		دلزدگی زناشویی	*		نفرت		
	ناکارآمدی	ناآگاهی	*		خودپنداری		
		معلولیت جسمی	*		نبود تعادل روانی		
		بی اطلاعی	*		نبود مطالعه و فراگیری		
		بی توجهی به اصول اخلاقی	*	*	خالی بودن از معنویت		*
	تعارضات	تعارضات کار-خانواده	*		نگرش به اشتغال زنان		*
		تعارضات قدرت	*		قدرت زنان		*
		تفاوت ارزش گذاری‌ها	*		جنسیت فرزندان		*
					نقش‌های زوجین		*
عوامل اجتماعی	تأثیرات منفی رسانه‌ها	مصرف گرایی	*		ارائه الگوهای ناسالم		*
		بی اعتمادی	*		فرد گرایی		*
		آموزش‌های نادرست	*		تضعیف ارزش‌ها		*
	تأثیرات منفی جهانی شدن	اشتیاق به مهاجرت	*		تجدد گرایی		*
		گسترش اختلاف	*		گسست خانواده		*
		شکاف بین همسران	*		طلاق عاطفی زوجین		*
		تضعیف نقش همسری	*	*	گرایش به طلاق		*
	روابط اجتماعی	تضعیف روابط خانوادگی	*		تضعیف نقش مادری		*
		جانبداری	*		سوء تفاهات		*
		دخالت	*		توقعات		*
بدآموزی		*		افت تحصیلی فرزندان		*	

مفهوم کلی	مقوله (آسیب شناسی)	زیر مفهوم	مرور منابع	رای متخصص	زیر مفهوم	مرور منابع	رای متخصص
عوامل اقتصادی	مسائل اشتغال	پروکاری	*		نارضایتی شغلی	*	
	ضعف مدیریت مالی	درآمد کم	*		ورشکستگی	*	
	ضعف مدیریت مصرف	تجمل گرایی		*	مارک گرایی		*
		روحیه اشراف منشی			رقابت		*

حاصل مرور منابع مطالعات زنان و تجمیع آرای متخصصین دلفی، تعداد ۲ دسته‌بندی، ۶ مفهوم کلی، ۱۸ مقوله، ۴۶ زیرمقوله و ۱۲۶ زیرمفهوم درباره‌ی تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده کشف و تبیین شد.

۳-۵. نقشه‌ی مفهومی براساس نتایج تحقیق

در پاسخ به پرسش اساسی پژوهش مبنی بر ارائه‌ی نقشه‌ی مفهومی برای بیشترین موضوع بحث در موضوع مطالعات زنان در ایران، دو مدل مفهومی ارائه می‌شود. جدول ۱۰ نمایشگر نخستین مدل مفهومی و متعلق به تحکیم خانواده است.

جدول ۱۰. نقشه‌ی مفهومی تحکیم خانواده

مفاهیم کلی	مقولات	زیر مقولات	زیر مفهوم
عوامل فردی	ارزش‌های اخلاقی	خوش اخلاقی	صداقت
		صبر	سلوک
		نظم	پابندی
		تغافل	عیب پوشانی
	حفظ آبرو		ارزش گذاری
	رازداری		چشم‌پوشی
			اعتماد
بینش و بصیرت	آگاهی فرهنگی	آلوده‌نشدن به عقاید انحرافی	ارتقای سطح فهم
	آموزش	ارتقای سطوح تحصیلی	افزایش سطوح معلومات
	آینده‌نگری	اعتدال‌ورزی	رشد و تغییر
	تفکر انتقادی	انعطاف‌پذیری	نقدپذیری

زیرمفهوم		زیرمقولات	مقولات	مفاهیم کلی
شادکامی زناشویی	رابطه‌ی زناشویی	نیازهای جنسی	روحیه‌ی حمایت	عوامل فردی
رضایتمندی	تنظیم رفتار جنسی			
عاطفه‌ورزی	دید صحیح به غریزه			
توجه به سلامت خانواده	رفتار مددکارانه	نیازهای عاطفی	روحیه‌ی حمایت	عوامل فردی
کنترل احساس سرشکستگی				
توجه به ظرایف روحیات				
عشق به همسر	عشق‌ورزی	احساس امنیت	ظرفیت‌سازی	عوامل اجتماعی
عشق پدران				
عشق مادران				
ارتباط در خانواده	فرصت‌سازی	اصلاح الگوی سبک زندگی	حمایت دولت	عوامل اقتصادی
تبادل افکار	تقویت روحیه مشارکت	سیاست اجتماعی		
توازن قدرت	تأمین عدالت اجتماعی	سیاست اقتصادی		
ارتقای سطح شاخص‌ها	مهار تورم	سیاست قانونی و حقوقی	رسانه‌ها	عوامل اجتماعی
رفع بیکاری	فانون حمایت از خانواده	شبکه‌های اجتماعی		
حقوق زنان و کودکان	کمک آموزشی	تلفن همراه		
اطلاع‌رسانی	صمیمیت در ارتباط	ارتباط سالم با دوستان	روابط اجتماعی	عوامل اقتصادی
کنترل	تعامل	ارتباط در مشاغل		
پیشرفت	برخورداری از تجارب	ارتباط با خویشاوندان		
مشورت‌جویی	کاهش افسردگی	ارتباط با خانواده‌ی همسر	اشتغال و درآمد	عوامل اقتصادی
حل مشکلات	حمایت عاطفی	درآمد کافی		
رضایت شغلی	توازن کار	توازن قدرت مالی		
آینده‌نگری مالی	تعادل دخل و خرج	تقاضا براساس نیاز	مدیریت مالی	عوامل اقتصادی
صرفه‌جویی	رعایت الگوی مصرف	مدیریت مصرف		

جدول ۱۰ نقشه‌ی مفهومی دسته‌بندی تحکیم خانواده را نشان می‌دهد. این مدل مفهومی با کشف ۳ مفهوم کلی، ۹ مقوله، ۲۴ زیرمقوله و ۶۶ زیرمفهوم طراحی شد.

جدول ۱۱. نقشه‌ی مفهومی «آسیب‌شناسی» خانواده

زیرمفهوم		زیرمقولات	مقولات	مفاهیم کلی
عدم تمکین	خشونت جنسی	خشونت	عادت‌های ناپسند	عوامل فردی
ناسزاگویی	خشونت کلامی			
ضرب و جرح	خشونت فیزیکی			
بی‌غیرتی	غیرت نابه‌جا	غیرت و تعصب		
نفرت	دل‌زدگی زناشویی	ناسازگاری		
ضعف در امرار معاش	موادمخدر	اعتیاد		
بی‌مهتری	سرگرمی‌های غیرمجاز			
خودپنداری	ناآگاهی	ضعف در مهارت‌ها	ناکارآمدی	
نبود تعادل روانی	معلولیت جسمی	ناکارایی		
نبود مطالعه و فراگیری	بی‌اطلاعی	دانش ناکافی		
خالی‌بودن از معنویت	بی‌توجهی به اصول اخلاقی	سست‌بودن باورهای دینی		
نگرش به اشتغال زنان	تعارضات کار - خانواده	تفاوت نگرش	تعارضات	
قدرت زنان	تعارضات قدرت			
جنسیت فرزندان	تفاوت ارزش‌گذاری‌ها	تفاوت فرهنگ		
نقش‌های زوجین				
الگوهای ناسالم	بیگانگی	اینترنِت	تأثیرات منفی رسانه‌ها	
فردگرایی	بی‌اعتمادی	گوشی همراه		
تضعیف ارزش‌ها	ظهور زندگی پنهان	شبکه‌های اجتماعی		
سوء تفاهات	بی‌حرمتی	دخالت اطرافیان	تأثیرات منفی روابط	عوامل اجتماعی
توقعات	جانب‌داری			
افت تحصیلی فرزندان	بدآموزی	ارتباط ناسالم با دوستان		

زیرمفهوم		زیرمقولات	مقولات	مفاهیم کلی
تجددگرایی	اشتیاق به مهاجرت	غرب‌گرایی	تأثیرات منفی جهانی شدن	عوامل اجتماعی
گسست خانواده	گسترش اختلاف	تأثیر بر هویت		
طلاق عاطفی زوجین	شکاف بین همسران			
گرایش به طلاق	تضعیف نقش همسری	ظهور دیدگاه فمینیستی		
تضعیف نقش مادری	تضعیف روابط خانوادگی			
نارضایتی شغلی	پرکاری	بیکاری	مسائل اشتغال	عوامل اقتصادی
ورشکستگی	درآمد کم	بحران مالی	ضعف مدیریت مالی	
مارک‌گرایی	تجمل‌گرایی	مصرف‌گرایی	ضعف	
رقابت	روحیه‌ی اشراف منشی	نداشتن الگوی مصرف	مدیریت مصرف	

جدول ۱۱ نمایشگر دومین مدل مفهومی و متعلق به آسیب‌شناسی خانواده است. آسیب‌شناسی خانواده در مطالعات زنان در ایران، در رتبه‌ی دوم اهمیت قرار گرفته است. برای طراحی این مدل مفهومی ۳ مفهوم کلی، ۹ مقوله، ۲۲ زیرمقوله، و ۵۹ زیرمفهوم کشف شده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

این پژوهش وضعیت نشر در موضوع مطالعات زنان را طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۷۴ نشان می‌دهد. برطبق جدول شماره‌ی ۱ رسانه‌ی نشر، در این موضوع، پس از انقلاب و در طی هشت سال جنگ، به دلایل متعدد وضعیت بلا تکلیفی داشت و فرصت جدی برای وضعیت پژوهش درباره‌ی زن ایرانی رخ نداد (شادی‌طلب، ۱۳۸۰: ۲۲). در دهه‌ی هفتاد، کشور وضعیت عادی‌تری پیدا کرد و اقتصاد ایران وارد مرحله‌ای تازه شد، به‌طوری‌که نگرش‌های فرهنگی پیوندخورده با آن نیز تغییر کرد، اما رشته‌ی مطالعات خانواده در آغاز راه برنامه‌ی دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴) و در طی سال‌های اول بعد از به‌تصویب رسیدن، هنوز همسو با توسعه نبود. پژوهش‌های دانشگاهی در سکوت انجام می‌شد و برای پاگرفتن و بهبود وضعیت تولید دانش به اقدامات کافی دیگری نیاز داشت. به‌رغم شرایط ضعیف، جدول شماره‌ی ۱ نشان می‌دهد که انتشارات در این موضوع تغییر تدریجی را آغاز کرد و اواخر دهه‌ی اول، یعنی بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۳ که مصادف با برنامه‌ی سوم توسعه (۱۳۸۳-۱۳۷۹) بود، عرضه‌ی نشر کتاب به ۴۳ عنوان افزایش پیدا کرد (بیش از ۴ برابر).

عادت‌های ناپسندافزایش تعداد دانشگاه‌هایی که رشته‌ی مطالعات زنان در آن تدریس می‌شد، عامل مؤثری در تولید دانش، فضای پژوهش، مطالعه و پویایی بیشتر حوزه‌ی زنان شد. در بانک اطلاعات تهیه‌شده از پستوانه‌ی انتشاراتی این حوزه، ۲۵ رکورد اطلاعاتی روند انتشار مجموعه مقالات همایش‌های گوناگون مطالعات زنان را، با عنوان‌های خلاصه مقالات یا مجموعه مقالات، گزارش می‌دهد که نشان‌دهنده‌ی بحث و طرح مطالب جدی در موضوع زنان است. این بانک اطلاعات تعداد کتاب‌شناسی‌ها و فهرست مقالات چاپ‌شده در موضوع زنان در ایران را نشان می‌دهد. جدول شماره‌ی ۲ نشان می‌دهد که بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷، ۱۱ نشریه‌ی تخصصی با ۲۱۴۴ مقاله منتشر شد. بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷، شش نشریه‌ی تخصصی مرتبط با موضوع زنان به فهرست مجلات علمی-پژوهشی وزارت علوم اضافه شدند. گزارش پژوهش بختیاری، بدوی و هاشمی‌فشارکی در روند چاپ مقالات تخصصی حوزه مطالعات زنان با این پژوهش موافق است و نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، مقالات بیشتر منتشر شده‌اند. جدول‌های شماره‌ی ۱ و ۲ تغییرات نشر کم‌سابقه اما پرنوسان موضوع مطالعات زنان و پستوانه‌ی انتشاراتی آن را نشان می‌دهد که در سیر تاریخ به‌بارنشستن خود با وجود حساسیت‌ها و واکنش‌های متعدد تغییر و رشد کرده است.

این پژوهش با تحلیل پستوانه‌ی انتشاراتی و تعیین اولویت‌های مفهومی، مقوله هسته مفهوم قاعده‌مند خانواده در موضوع مطالعات زنان را به دست آورد. تجزیه و تحلیل گزاره‌های معنایی عینی و ضمنی خانواده (جدول ۴) نشان داد که مفاهیم ضمنی خانواده همانند مفاهیم عینی آن مهم‌اند و در دسته‌بندی‌های تحکیم خانواده، آسیب‌شناسی خانواده، کارکرد خانواده و تشکیل خانواده مطرح می‌شوند. انگیزه‌های پژوهشی در حوزه مطالعات زنان نیز بیشتر پیرامون مضامین خانواده، به‌ویژه تحکیم و آسیب‌شناسی خانواده است.

در این پژوهش، به کمک پانل دلفی، مفاهیم به‌دست آمده از مرور منابع ارزیابی شد. واضح است که نظرات و دیدگاه‌های صاحب‌نظرانی که در مورد سیاست‌های مطالعات زنان و تولید دانش تأثیر گذارند، در کاربردهای بالقوه‌ی آن نیز تأثیر خواهند گذاشت. نتایج تحلیل منابع با نظر ۵ نفر متخصص ضابطه‌مند شد.

دو دسته‌بندی تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده برای کشف مفاهیم و رسیدن به نقشه‌ی مفهومی تأیید شد. در مفاهیم کلی عوامل فردی در تحکیم خانواده، مقوله‌ی ارزش‌های اخلاقی، بینش و بصیرت و روحیه‌ی حمایت‌مهم‌ترین مقولات شناخته شدند. در مفاهیم اجتماعی در تحکیم خانواده، مقوله‌ی حمایت دولت، رسانه‌ها و روابط اجتماعی تأیید شدند. در آسیب‌شناسی

خانواده، مقوله‌ی عادت‌های ناپسند، ناکارآمدی و تعارضات مهم‌ترین مقولات شناخته شدند و در مفاهیم اجتماعی ۳ مقوله‌ی تأثیرات منفی رسانه‌ها، تأثیرات منفی جهانی‌شدن و تأثیرات منفی روابط اساسی‌ترین علت فروپاشی خانواده شناخته شدند. مفاهیم اقتصادی در هر دو دسته‌بندی تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده اولویت برتر شناخته شدند.

در مرحله‌ی دوم دلفی، ۳۷ زیرمقوله در تحکیم خانواده و آسیب‌شناسی خانواده از مرور منابع تأیید و رتبه‌بندی شدند. در تحکیم خانواده زیرمقولات نظم، تفکر انتقادی، اصلاح الگوی مصرف و تقاضا بر اساس نیاز و در آسیب‌شناسی خانواده، نیز متخصصان زیرمقولات ناسازگاری، تزلزل باور دینی، عقاید فمینیستی، مصرف‌گرایی و نداشتن الگوی مصرف را استخراج کردند. در مرحله‌ی سوم دلفی کلیه‌ی زیرمفاهیم به‌دست‌آمده از مرور منابع تأیید شدند و ۲۲ زیرمفهوم برای دو دسته‌بندی پیشنهاد داده شد.

این پژوهش نقشه‌ی مفهومی خانواده را در موضوع مطالعات زنان به‌دست آورد که شروعی برای هوشمندسازی، خودکارسازی و کارآیی بیشتر هستی‌شناسی تخصصی مطالعات زنان است. واقعیت این است که این حوزه ابزارهای سازماندهی اطلاعات نظیر اصطلاح‌نامه، تزاروس یا سرعنوان‌های موضوعی تخصصی فارسی را ندارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که دانش مفهومی ارزشمندی در منابع اطلاعاتی مطالعات زنان در ایران نهفته است که استخراجشان آسان نیست. پیشنهاد می‌شود که با کمک مرور منابع و دانش و تجربیات متخصصان در نشست‌ها، مصاحبه‌ها و پاسخ‌های پرسش‌نامه‌ای، مهم‌ترین سرفصل مطالعاتی این پژوهش از جمله اخلاق، تجربیات زندگی، شرایط کار، مراقبت‌های بهداشتی، فرهنگ عامه، وضعیت شهروندی و پیکربندی‌های گسترده‌ی دیگر تحلیل و تبیین شوند تا کمبودهای ابزارهای این موضوع تأمین شود.

منابع

- ◀ آسوشه، عباس، شهره مهرآسا، تکتیم خطیبی و پریسا خاکشور سعادت، (۱۳۹۰ش). *هستان‌نگاری: روش‌شناسی‌ها، ابزارها و زبان‌های توسعه*، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ◀ احمدی، حمید، فریده عصاره و ملوک‌السادات حسینی‌بهشتی، (۱۳۹۶ش). «طراحی سامانه‌ی نیمه‌خودکار ساخت هستی‌شناسی به کمک تحلیل هم‌رخدادی واژگان و روش C-value (مطالعه‌ی موردی: حوزه‌ی علم‌سنجی ایران)»، *پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۳ (۱).
- ◀ بختیاری، آمنه، فاطمه بدوی و مریم‌السادات هاشمی‌فشارکی، (۱۳۹۳ش). «تحلیل محتوای موضوعی مقالات علمی-پژوهشی حوزه زن و خانواده»، *پژوهش‌نامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۵، ش ۲.

- ◀ پاتای، دافنه، نورتا کوئرج، الن آرکلین، ساشیکو موراتا و شهریانو پاپی نژاد، ۱۳۹۰. فمینیسم در ترازوی نقد: مطالعات زنان، ترجمه: منیره رضایی، فروغ ذکاوتی، آزاده وجدانی و زهرا ورمزیار، تهران: معارف.
- ◀ توکلی زاده‌راوری، محمد، فاطمه دهقانی، مریم نجابتیان و مریم سهیلی، (۱۳۹۴ش). «تحلیل محتوای مقالات فارسی نشریات علمی ایران در زمینه ازدواج و طلاق با روش خوشه‌بندی سلسله‌مراتبی»، زنان و خانواده، س ۱۰، ش ۳۲.
- ◀ حسومی، طاهره، فاطمه نوشین‌فرد، ملوک‌السادات حسینی‌بهشتی، فهیمه باب‌الحوائجی و نجلا حریری، (۱۳۹۷ش). «جامعه‌شناسی زن، ازدواج و خانواده در قرآن کریم به منظور ارائه‌ی مدل خانواده‌ی قرآنی (مطالعه‌ی مفاهیم اجتماعی در قرآن کریم)»، زن و جامعه، س نهم، ش ۴.
- ◀ حسینی‌بهشتی، ملوک‌السادات، (۱۳۹۲ش). ساخت و اثره، اصطلاح‌شناسی و مهندسی دانش، تهران: چاپار، پژوهشگاه علوم و فناوری و اطلاعات ایران.
- ◀ خسروی، فریبرز، (۱۳۸۵ش). اصطلاح‌نامه فرهنگی سه زبانه فارسی-انگلیسی-عربی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ◀ زرداری، سولماز، (۱۳۹۵ش). «مهندسی هستی‌نگاری علم اطلاعات و دانش‌شناسی براساس دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی». (پایان‌نامه دکتری، رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی)، به راهنمایی مرتضی کوبی، اهواز، دانشگاه شهید چمران، دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی.
- ◀ سلطانی، پوری، (۱۳۹۷ش). سرعنوان‌های موضوعی فارسی، ویراست ۴. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- ◀ شادی‌طلب، ژاله، (۱۳۸۰ش). «دیدارشناسی یک تجربه: راه‌اندازی مرکز مطالعات و تحقیقات زنان»، زن در توسعه و سیاست، ش ۱۴.
- ◀ شریف، عاطفه. (۱۳۸۵ش). «شناختی از روابط معنایی در هستی‌شناسی وب»، اطلاع‌شناسی، ش ۱۳ و ۱۴.
- ◀ شفیعی، سمیه‌سادات، (۱۳۹۴ش). «موضوعات پژوهشی در اولویت علوم اجتماعی زنان در ایران»، پژوهش‌نامه زنان. س ۶، ش ۲.
- ◀ صنعت‌جو، اعظم و اکرم فتحیان، (۱۳۹۰ش). «مقایسه کارآمدی اصطلاح‌نامه و هستی‌شناسی در بازنمون دانش (طراحی و ساخت نمونه هستی‌شناسی اصفهان)»، پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱ (۱).
- ◀ کریمی، شهناز و راضیه ذاکری‌هامانه، (۱۳۹۰ش). «نیازسنجی و اولویت‌بندی محورهای موضوعات پژوهشی در حوزه مطالعات زنان و خانواده»، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، س ۵، ش ۹.
- ◀ گل‌محمدی، احمد، (۱۳۸۹ش). «مفهوم، معنا، زبان»، پژوهش سیاست، س ۱۲، ش ۲۹.
- ◀ محمدی‌آستانی، مرتضی، مریم آذرگون و مظفر چشمه‌سهرابی، (۱۳۹۷ش). «روش‌شناسی ساخت و طراحی هستی‌نگاشت‌ها: مورد پژوهی حوزه‌ی علم‌سنجی»، پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۳ (۴).
- ◀ مرکز امور مشارکت زنان، (۱۳۸۱ش). نگاهی به رشته مطالعات زنان در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی

برخی کشورهای جهان، تهران: مرکز امور مشارکت زنان.

◀ مکالا، سی.بی.بن، (۱۳۸۷ش). بنیادهای علم تاریخ، ترجمه: احمد گل محمدی، تهران: نشر نی.
 ◀ نوروزی، مریم (۱۳۹۴ش). «مقایسه کارآمدی اصطلاح‌نامه و هستی‌شناسی در بازنمون مفاهیم و روابط معنایی: مطالعه موردی اصطلاح‌نامه تحت وب ASIS و هستی‌شناسی طراحی شده» (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی)، به‌راهنمایی مهدیه میرزابیگی، شیراز، دانشگاه شیراز، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

- ▶ Alani, Harith & et al, (2003). "Automatic ontology-based knowledge extraction from web documents", *IEEE. Intelligent Systems*, 18 (1).
- ▶ Carey, S & R. Gelman, (1991). "Knowledge acquisition: Enrichment or conceptual change? The Jean Piaget Symposium series", *the epigenesis of mind: Essays on biology and cognition*, Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- ▶ Dujon, Genither, (2010). *Women and Leadership: Towards a Gender, Race and Class Analysis* (Thesis M A, Education), Toronto: University of Toronto.
- ▶ Ejei, F, M S Hosseini Beheshti, T Rajabi & Z Ejeji, (2017). "Enriching Semantic Relations of Basic Sciences Ontology", *Knowledge Organization*, 44 (5).
- ▶ Guarino, N. Formal, (1998). "Ontology in Information Systems, Formal Ontology in Information Systems", *Proceedings of FOIS'98, Trento, Italy*, Amsterdam: IOS.
- ▶ Hall, Stuart, (1997). *The work of representations, Walton*: Walton Hall the Open University Press.
- ▶ Hess, C, C Schlieder, (2006). "Ontology-Based conformity in conceptual Modeling", *Computers, Environmental and urban Systems*, 30.
- ▶ Hoekstra, Rinke, Joost Breuker, Marcello Di Bello & Alexander Boer, (2007). "The Core Ontology of Basic Legal Concepts. Leibniz Center for Law, University of Amsterdam", *Proceedings of the Workshop on Legal Ontologies and Artificial Intelligence Techniques*.
- ▶ International Information Centre and Archives for the women's Movement (IIAV), (1998). *European's Women Thesaurus*, Amsterdam: International Information Centre and Archives for the women's Movement (IIAV).
- ▶ Jakus, Greg, Vel Milutinovic, Sanida Omerovic & Sašo Tomaz'ic, (2013).

Concepts, Ontologies, and Knowledge Representation, New York: Springer.

- ▶ Keeney, S, F Hasson & H P McKenna, (2001). "A critical review of the Delphi techniques as a research methodology for nursing", *International Journal of Nursing Study*, 38 (2). PP.195-200
- ▶ Khosravi, F & A Vazifedoost, (2007). "Creating a Persian Ontology Through Thesaurus Reengineering for Organizing the Digital Library of the National Library of Iran. In Building an Information Society for all", *Paper presented at the Proceedings of 53, Malaysia, University of Malaya*.
- ▶ Ku Ruhana Ku-Mahamud & et al, (2012). "Semantic network representation of female related issues from the Holy Quran", *Universiti Utara Malaysia Conference Paper*.
- ▶ McClendon, Katherine A, Lotus McDougal & Sankari Ayyaluru, (2017). "Intersections of girl child marriage and family planning beliefs and use: qualitative findings from Ethiopia and India". *Culture Health & Sexuality*, 20 (1).
- ▶ Namvar, Zahra, Fatemeh Nooshinfard, Fahimeh Babalhavaeji & Moluksadat Hoseini Beheshti, (2019). "CivilOnto: An Ontology Based on Persian Articles Published in Civil Engineering Domain", *International Journal of Information Science and Management*, Vol 17, No 2.
- ▶ Nosek, John T & Itzhak Roth, (1990). "A comparison of formal knowledge representation schemes as communication tools: predicate logic vs semantic network", *International Journal of Man-Machine Studies*. Vol. 33, I 2.
- ▶ Novak, J., & Gowin, D. (1984). *Learning how to learn*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173469>.
- ▶ Pareek, Purvi & Chaya Bagrecha, (2017). "A Thematic Analysis of the Challenges and Work-Life Balance of Women Entrepreneurs Working in Small-Scale Industries". *Vision: The Journal of Business Perspective*.
- ▶ Robertson, S & K Jones. (1994). *Simple, Proven Approaches to Text Retrieval*, Cambridge, Technical report TR356, UK: Cambridge University Computer Laboratory.
- ▶ Rodriguez, Robert D, (2008). "Hulme's Concept of Literary Warrant", *Cataloging & Classification Quarterly*, 5 (1).